

[אף שהם ניכרים], ולכן סבר אב"י להוכיח מכאן ש'היתר מצטרף לאיסור' בכל התורה (מהרש"א, וכן במבאר בתוס' רא"ש).

הואיל וזר לוקה עליהן כפזית, שדין זה שתרומה אינה בטלה אלא במאה [-דין דימוע] הוא מדאורייתא, וזר שאוכל הימנה כזית לוקה [ולהלן יתבאר האם הכוונה לכזית מהתערובת, ומשום 'היתר מצטרף לאיסור', או לכזית מהתרומה שאכלו בכדי אכילת פרס], וכיון שיש עליה שם תרומה לענין אכילה, ממילא יש עליה שם תרומה גם לענין טומאה (רש"י, וראה חתם סופר שביאר, שהוא משום ש'איסורו חושבו גם לענין טומאה, כפי שמצינו להלן [מו, א] לענין בצק בסדקי עריבה). והלשון 'לוקה עליהן בכזית' בנוגע לשום אינה מדוקדקת, שתרומת שום אינה מדאורייתא ואין מלקות על אכילתה, אלא שכיון שאם היתה התרומה דאורייתא היו לוקים עליה בכזית, ממילא יש לה חשיבות שלא תתבטל אגב המקפה (ראה תוס' נזיר לו, א ד"ה אמר. אמנם ראה דרך אמונה תרומות ב, א, שיש סוברים ששום חייב בתרומה מדאורייתא, וראה עוד ביאורנו להלן ד"ה אמר ליה הנח).

ולסוברים שהשום והשמן בעין, וקושית הגמ' היתה, שכיון שאין במקום מגעו כביצה אין להחמיר בו (ראה לעיל ד"ה המקפה), תירוץ הגמ' הוא שכיון שחייב המלקות על התרומה בא על ידי אכילת המקפה [שכן באכילת התרומה כשלעצמה - על ידי שילקטנה מתוך המקפה - אינו לוקה, כיון שאין דרך אכילה בכך (תוס' ל), הריהי מצטרפת עם התרומה להשלימה כביצה (תוס' רא"ש)].

כזית בכדי אכילת פרס - 'פרס' הוא חצי כיכר לחם, ושיעורו ארבע ביצים (רש"י כאן ולהלן ד"ה פרס) ויש אומרים שלש ביצים (רמב"ם חמץ ומצה א, ו), והלכה למשה מסיני שאכילה שנמשכת בזמן של אכילת פרס נחשבת אכילה אחת (רש"י), ומשך זמן זה הוא תשע דקות, ויש אומרים שתים או שלש דקות, והוא שיעור קבוע בכל המאכלים (ראה משנ"ב תריח, כא ודרך אמונה תרומות י, כז). ויש אומרים שמשערים בכל מאכל לפי זמן אכילת פרס מאותו מאכל (מנחת חינוך מצוה שיג אות ה, וכן משמע במג"א פא, ב, ראה פמ"ג שם, וראה עוד ביאורנו להלן ד"ה ואי משטר). ובשתיה, יש אומרים ששיעור הכירוף הוא בכדי אכילת פרס (ראה רש"י להלן ד"ה ואי, וראה מהר"ם שיק א"ח רס; רבא"ד תרומות י, ג), ויש אומרים שהוא בכדי שתיית רביעית (רמב"ם שם, וראה משנ"ב רי, א). ומבאר רב דימי, שמה שאמר רבה בר בר חנה שלוקה עליה על אכילת כזית, היינו באופן שאוכל שיעור פרס מהתערובת, שכיון שמעורב בה כזית תרומה בכדי אכילת פרס, נמצא שאכל כזית תרומה (רש"י).

וכזית בכדי אכילת פרס דאורייתא היא, האם דין צירוף של כזית בכדי אכילת פרס הוא הלכה למשה מסיני שלוקים עליו (רש"י), שאמנם דין זה מפורש במשנה בכריתות (יב, ב) לגבי כל אכילת איסור, אך האם הוא נוהג גם כאשר האיסור נמצא בתוך תערובת (תוס' נזיר לו, ב ד"ה וכזית; פני יהושע בדעת רש"י).

אי הכי אמאי פליגי רבנן עליה דרבי אליעזר בכוותח הפבלי, שאף שרבנן אינם דורשים 'כל' לרבות עירוב, מכל מקום התערובת צריכה להיאסר משום כזית בכדי אכילת פרס (רש"י), ואילו מהלשון 'על עירוב בלא כלום' (ראה לעיל מג, א), משמע שאינו עובר אפילו אם אוכל מהתערובת שיעור פרס [שיש בו כזית חמץ] (תוס' נזיר לו, ב ד"ה אי הכי). אכן, על רבי אליעזר אין להקשות מפני מה צריך פסוק מיוחד לרבות את עירובו [וכן מדוע לאחר שלמדנו זאת מהפסוק אין בו כרת], שכן יש לומר שהפסוק נצרך לאופן שבו אוכל רק כזית מהתערובת כולה, ואינו אוכל כזית מהחמץ (פני שלמה).

לענין חמץ בפסח נמי, שהרי עוברים על עירובו בלאו, משום דין 'היתר מצטרף לאיסור' (רש"י), וכיון שיש איסור באכילתו, ממילא עובר עליו ב'בל יראה' (לדעת רש"י בתחילת הפרק שעוברים על עירובו ב'בל יראה'), למרות שדין 'היתר מצטרף לאיסור' הוא דין במעשה האכילה (כמבאר בביאורנו לעיל מג, ב), משום שכל כזית חמץ ראוי לעבור עליו על 'בל יראה' באופן שמוזהר על אכילתו, וכיון שמוזהר על אכילתו משום דין 'היתר מצטרף לאיסור', שוב עובר עליו ב'בל יראה' (ראה מנחת ברוך, נב; ח"י רבי שמואל שיעורים על סדר הדף, קנב).

אבל בשאר איסורים אין היתר מצטרף לאיסור, כיון ששאר וחמץ הם שני כתובים הבאים כאחד שאין מלמדין לשאר האיסורים (ראה רבינו דוד הלן ד"ה ואלא מאי), ומה שמצינו איסורים נוספים שנאמר בהם לשון 'כל', הדבר נצרך לאיסור מינים שונים [כגון 'כל נבלה' לרבות כמה סוגי נבלות, וכן 'כל שרץ' לרבות כמה מיני שרצים, וכיוצא בזה], אבל בחמץ, כל חמשת מיני הדגן שקולים הם, ואין צריך לימוד מיוחד לחייב בכולם (מאירי). בדעת חכמים שנחלקו על רבי אליעזר, ראה להלן בסוגיא, וראה גם רש"י להלן מה, א, שהם חולקים גם על דין 'טעם כעיקר').

אמר ליה אבבי וכו', שסבר אב"י שלדעת רבי עקיבא לומדים מנזיר לכל התורה ש'היתר מצטרף לאיסור' (תוס' ד"ה אלא). אכן, לאחר המשא ומתן דלהלן עם רב דימי, הודה אב"י לדבריו (תוס' נזיר לו, א ד"ה אלא).

המקפה - תבשיל עבה כגון דייסא (רש"י), שאילו תבשיל שיש בו משקה, המשקה מחבר את כולו, ובכל אופן שנטמא מקצתו נטמא כולו (מהר"ם חלאווה).

והשום והשמן של חולין ונגע טבול יום במקצתן פסל את כולן. שהמקפה עיקר, וטבול יום פוסל את התרומה בנגיעה (רש"י), והשום והשמן בטלים למקפה והופכים לחלק ממנה, שמצינו כן בהלכות טומאה, שדבר הבטל לאוכל נחשב כמוהו [כגון ידות האוכלים, שמביאים טומאה על האוכל שהם בטלים אליו] (תוס' רא"ש).

המקפה של חולין והשום והשמן של תרומה וכו' מקום מגעו אמאי פסולה הא בטלי להו תבלין ברוב, שכיון שרוב התערובת חולין ומיעוטה תרומה, והתרומה אינה ניכרת בתערובת, הריהי בטלה ברוב. ואף שבתרומה נאמר דין מיוחד של 'דימוע' [שאינה בטלה ברוב אלא במאה], הגמ' סבורה כעת שדין זה הוא רק מדרבנן, ולכן אין להחמיר בו לענין טומאה (ראה רש"י ור"ש טבול יום ב, ג בדעתו, וראה עוד רבינו דוד). כמו כן, אף שטעם השום והשמן מורגש במקפה, אין לומר שמשום 'טעם כעיקר' לא תתבטל התרומה במקפה, שדין 'טעם כעיקר' נאמר רק לענין איסור אכילה ולא לענין טומאה (ר"ש טבול יום שם).

ויש מפרשים שהשום והשמן ניכרים במקפה, כך שלא שייך בהם ביטול ברוב [ולדעתם דין דימוע הוא מדרבנן ולא נדון כאן כלל], והם גורסים בשאלת הגמ' 'מקום מגעו אמאי פסל, והא לא הוי כביצה', שכיון שמקום מגעו הוא פחות מכביצה, אין טומאתו אלא מדרבנן, ואם כן יש להקל בה משום שהתבלין טפל למקפה, שאינה תרומה (תוס' ד"ה ה"ג, ע"פ חידושים וביאורים דבר שמואל, וראה תוס' רא"ש. וראה עוד תוס' רבינו פרץ שהוכיח כגירסא זו, משום שכאן מדובר במין בשאינו מינו, שאינו בטל ברוב [אלא בשישים]). ואין הכוונה שהשום והשמן עומדים בפני עצמם במקפה ואינם ממש מעורבים בה, שאם כן לא היה נאמר דין 'היתר מצטרף לאיסור' [לדעת התוס' שאין 'היתר מצטרף לאיסור' אלא בתערובת], אלא הם מפוזרים ומעורבים בתוכה